

Васіль Супрун

узноўленая перапіска
з Ларысай Геніюш

Незабыўныя “КСІВЫ”

БАЦЬКА І МАЦІ І РОДНАЯ МОВА
ДЛЯ БЕЛАРУСАУ-ПЫТАНЬНЕ ЖЫЦЦЯ

ЛАРЫСА ГЕНІЮШ

Art. 1999

Васіль Супрун

**Незабыўныя
“КСІВЫ”**

*(Вершы з падпольнай канцлягернай
перапіскі з Ларысай Геніюш)*

3-е выданьне

Менск
2008

*Ворагі мае
ўцякаюць назад,
калі я клічу Цябе;
з гэтага я і даведваюся,
што Бог за мяне
(Біблія, Псальма 55:10)*

Да чытача

Гісторыя нашай зямлі ёсць гісторыяй асобаў, чый лёс запісаны чырвонымі літарамі ў Кнізе Бога. Чырвонымі, бо шмат крыві, пакут і болю... Чырвонымі, бо якім павінна быць сэрца, каб магло змясьціць столькі любові... Шмат гора выпала на нашу долю, але і Госпад паслаў шмат змагароў на жніво беларускага адраджэння.

Немагчыма адчуць у поўнай меры тое, што адчувалі людзі, якія знаходзіліся ў няволі. Але “ксівы” расплюшчваюць нашыя вочы праз лёс двух чалавек на жыццё Беларусі. Бо Беларусь не толькі лясы і палі, але людзі, якія складаюць душу народа.

Перад намі часы, калі дух камунізму тварыў, што хацеў на зямлі ня толькі нашай краіны. Гэта час нябачнага ворага і цёмнага лесу, дзе штодзень згасалі зоркі. Але любоў да Радзімы мацнейшая за страх перад сьмерцю, якую нёс камунізм. Гісторыя давала нам шмат прыкладаў для будучыні. Адзін з якіх кажа, што Свабода заўсёды каштуе шмат, бо здабываецца агнём веры й мячом справы ў вялікіх ахвярах і пакутах.

Варта пакаяцца ў грахах камунізму і будаваць Беларусь з верай, надзеяй і любоўю, пра якія так марылі Ларыса Геніюш і Васіль Супрун у сваіх вершах.

**Юрась і Ганна,
JH.Friendship@gmail.com**

Ад аўтара

1997 год - гэта 50-ты год з часу разгрому карнымі бальшавіцка-сталінскімі органамі падпольнага беларускага вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі, - сумная гадавіна бясконцай барацьбы за нацыянальную свабоду.

Зноў сярод старых папераў натрапляю на вершы з маёй падпольнай канцлягернай перапіскі у 1953-54 гадах у Інце з Ларысай Геніюш. А яны - хвалюючыя ўспаміны з распятай на калючым дроце палымянай маладосьці. Міжволі ўспомніліся гады суровай няволі, калі шчырыя радкі гэтыя ядналі нас духоўна над самым бяздоньнем.

Аб Ларысе Геніюш тады я ведаў няшмат. Хоць запомнілася, як паланіла яна юначае сэрца кніжкай сваіх цудоўных вершаў “Ад родных ніў”, якую з захапленьнем прачытаў у далёкім 1942-ім. І вось, больш чым праз дзесяць год, на далёкай Поўначы, за калючымі дратамі канцлягерных зонаў, між бясконцай тугі па Беларусі і волі — неспадзеўнае завочнае знаёмства з тым недасяжным ідэалам юнацтва, той самай Ларысай Геніюш, такой жа нявольніцай, як я. Адбылося ж гэтае знаёмства праз кароткія скручаныя папяросай падпольныя запіскі, так званыя “ксівы”, якія з вялікай рызыкай перадаваліся з лягеру ў лягер пры дапамозе смелых і спагадлівых людзей на волі. Выйсьці на жаночы канцлагер у Абезі (60 кіляметраў ад Інты), дзе адбывала няволю Геніюш, дапамог мне знаёмы

ўкраінскі паэт і перакладчык Грыгорый Кочур. Праз свае падпольныя сувязі і сябровкаў-украінак ён вывеў мяне на шаноўную Ларысу Геніюш, якая тады працавала ў кар'еры. Маё знаёмства і перапіска з ёю распачаліся недзе ў самым пачатку 1953 года, што для мяне было сапраўдным падарункам нявольніцкага лёсу.

Засуджаны ваенным трыбуналам на 25 гадоў няволі і 5 гадоў пазбаўлення правоў за арганізацыю і кіраўніцтва беларускім патрыятычным падпольлем 1946-47 гг. я і ў канцлягерах працягваў патрыятычную дзейнасць. А такі цудоўны выхад на вядомы нацыянальны аўтарытэт, якім была Ларыса Геніюш, мог у пэрспэктыве садзейнічаць сувязі з землякамі ў іншых канцлягерах, што было надзвычай важна для яднаньня зямляцтва. Ды тут я ўпершыню адчуў, што не хапае вопыту ў падобнай дыпляматычнай перапісцы з такой вядомай асобай і яшчэ жанчынай. На псыхіку ціснулі ня толькі захапленне цудоўнай творчасцю паэткі, яе аўтарытэт, сур'ёзнасць плянуемай задумы і адказнасць, але і маё сьціплае захапленне напісаннем вершаў. Не хацелася ўпасці ў бруд у самым пачатку знаёмства, што магло адмоўна паўплываць і на

аўтарытэт, і на далейшыя кантакты. Аднак хваляваньні былі дарэмныя. Ларыса Антонаўна бліскуча знаходзіла шляхі да сэрцаў патрыётаў. Кантакты адразу ж набывалі агульную зацікаўленасць і сяброўскую роўнасць.

Пры карыстаньні той міжлягернай рызыкаўнай сувязьцю, да якой украінцы пачціва далучылі нас, строга папярэджвалася, што гэта вельмі сакрэтны канал. Запіскі не павінны клеівацца й зьмест іх мусіць быць толькі інтымна-сваяцкі, ні ў якім выпадку не палітычны ці антырэжымны, бо ў выпадку правалу справы, страшэнная расправа пагражала цэламу ланцугу ўдзельнікаў. Ад імя беларускага зямляцтва я сярод украінцаў карыстаўся даверам і цаніў гэта.

Але ў нашай перапісцы было ўсё — і палітыка — можа толькі крыху завуалювана прыкладзенымі да “ксівы” вершамі. Ларыса Геніюш па характару — бунтар. Яна нават выказвала думку, што мы павінны дзеля нейкай славы рызыкаваць сабой, бо ў такіх умовах выжыць 25 год усё роўна ня зможа ніхто. Мы ж раілі берагчы патрыётаў і падтрымліваць іх духоўна і фізычна. Тэма гэтая ўзьнікла асабліва востра ў час падрыхтоўкі і правалу калектыўнага пабегу на 1-ым ОЛПе, у якім прымаў ўдзел і яе шчыры сябар С.Раманчук. У расправе над якім пасля балюча дакарала сябе Ларыса Геніюш, чакаючы такой жа расправы над сабой, бо была ўведзена ў курс той справы і духоўна яе падтрымлівала.

Наша перапіска паступова становілася ўсё больш зьмястоўнай і шчырай. Праз цудоўныя і душэўныя яе вершы і тыя весткі ішла ня толькі неабходная міжлягерная інфармацыя, але і цяпло, так патрэбнае сэрцам.

Духоўная падтрымка ў такіх умовах важна надзвычай, асабліва калі зыходзіць яна ад шчырасьці пачуцьцяў і блізкасьці поглядаў. Ларыса Геніюш умела пісаць такія лісты, умела чуць душу, умела зачароўваць.

Весткі прыходзілі ня часта, бо аддзяляла нас ня толькі адлегласьць, але й рэжымнае бяздоньне. Кожная вестка была выпакутавана трывогай і бодем напружанага чаканьня, бо адбывалася ўсё на мяжы рызыкі.

Прыведзены ніжэй паэтычны дыялог, які зьяўляўся ўключэньнем амаль у кожную “ксіву”, не заўсёды перадаваў ўсю глыбіню пачуцьцяў. Вершы Ларысы Геніюш былі на многа больш мастацкія і эмацыянальныя, што змушала мяне цягнуцца да яе вяршынь, але талент і жыццёвы вопыт — справа ня толькі жаданьня. Я гэта добра разумеў, ды ўсё ж хацелася быць на роўных і часам атрымлівалася, але ў прозе. Па нашай строгай дамоўленасьці — усё, што было напісана яе почыркам, мусіла быць зьнішчана, гэтага вымагала канспірацыя і вельмі частыя шмоны-вобьскі. Я ж вершы тыя зьнішчаць ня мог, а перапісаў з шыфроўкай асобных слоў і пры любой нагодзе пераслаў на Бацькаўшчыну разам са сваімі допісамі. Некаторыя ж на волю выйшлі зашытымі ў катаржнай ватоўцы. На жаль, не ўсё змагло прарвацца, хоць і дубліравалася.

Наша перапіска раптоўна абарвалася ў самым канцы 1954 года, калі мяне адзіночным этапам з інцінскага спецлага № 2 (што абслугоўваў вугальныя шахты 4, 5, 6 і 10) закінулі ў запальную Варкуту, куды шчырыя “ксівы” Ларысы Геніюш даляцець не маглі. А пад ніжняй ступенькай драўлянай лесьвіцы ў лябёдачнай адвала шахты № 5, дзе я працаваў машыністам скрэпернай устаноўкі,

засталася нейкая частка таёмнага архіва, якую не пасьпеў адаслаць дамоў. Забраць жа яго з закрытай шахтнай зоны ў час нечаканага этапу было немажліва. Але ці толькі там згубіліся сляды тых страшных гадоў няволі?

Рызыкуючы лёсам, асноўнае са сваіх вершаў і ўсе творы Ларысы Геніюш удалося зьберагчы. Цяпер многае ўвайшло ў мае зборнікі паэзіі “Крык”, “Рэха абуджаных дзён” і “Хацелася жыць для Беларусі”. Вершы ж Ларысы Антонаўны з майго архіву змяшчаліся ў “ЛіМе” і “Дні паэзіі”, але поўнасьцю ўпершыню даюцца ў гэтай працы. Захоўваючы прыблізную паслядоўнасьць дыялёгу, зазначу, што праз столькі год нельга аднавіць у памяці дакладнасьць чаргаваньня тых вершаў, але іх зьмест адпавядае архіўным запісам.

Першыя нашы “ксівы”, выконваючы ролю разведкі і знаёмства, былі стрыманымі і не ўключалі ніякіх паэтычных уставак. Але ўжо праз нейкі час мне вельмі карціла прызнацца, што вершы — гэта і мая слабасьць, тым больш - хацелася пачуць крытычны водгук вядомай пясняркі. Пры гэтым, праз паэзію і патрыятызм — любоў да Беларусі — можна было наводзіць больш трывалыя масты сувязі, у чым я быў вельмі зацікаўлены. Аб усім гэтым ведалі і мае бліжэйшыя сябры. Такім першым вершам, які я адважыўся паслаць на суд прафэсыянальнай крытыкі і які стаў пачаткам далейшага паэтычнага дыялёгу між намі, быў наступны.

* * *

Вячэрні вецер зь зямлі чужое
Даносіць песьні знаёмай звон
Яе празь краты лаўлю душою,
як рэха-памяць мінулых дзён.

Дзявочы голас, бы гусьлі раю,
пяшчотай льецца ў глушы тайгі.
А я — нявольнік — успамінаю
часы другія і край другі.

І сэрца ные, баліць і рвецца
з пакутнай клеткі за песьняй той,
што кропляй шчасьця мне тут здаецца,
святым пасланцам зямлі сьвятой.

Ах, песьня, песьня! Хоць ты бясконца
ў краю пакуты маёй зьвіні,
будзь мне падмогай, цяплом і сонцам
хоць ва ўспаміны жыцьцё вярні!

В.С.

У сваёй “ксіве” Ларыса Антонаўна даслала наступны верш і ніякага водгуку на мой твор. Як ужо адзначалася, некаторыя запіскі прыходзілі бяз вершаў, асабліва ў пачатку ліставання, але затым традыцыя была ўсталявана.

* * *

Недзе там, паміж дрэваў крылатых,
дзе мая не даносіцца весьць,
тужаць вечарам родныя хаты.
Вось бы там на хвілінку прысесьць.

І душой, пакалечанай горам,
прабіваючы цемру і сіль,
праз дзікія чужыя прасторы
ўбачыць землю, дзе ходзіць мой сын.

...Усё стрываю, хоць сэрца і просіць
Адпачынку ад мук і тугі.
Злосны вецер над тундрай разносіць
гэтых мрояў ружовых кругі.

А.Т.

* * *

Не тужы, сяброўка, за вакном астрога,
не ламай з адчаю закаваных рук.
Знаю — мучыць сэрца
за свой край трывога,
за братоў, што млеюць з непасільных мук.

Не тужы, галубка, па забранай волі,
па сыночку, што пакінуты чужым,
па лясах гаючых, па жытнёвым полі:
наш дэвіз — змагацца для таго,
каб жыць!

І ў змаганьні гэтым гартаваць сяброўства,
верыць ў сілу духа, сілу праўды той,
што вяла народ наш праз вякі няпростай
пуцявінай славы, велічнай, сьвятой.

Памятай — за ноччу
прыйдзе дзень ўсё роўна!
Мы ж яму сустрэчу рыхтаваць цяпер
мусім, хоць і вельмі цяжка, безумоўна.
Гэта наша мэта. — Ты ж таксама вер.

В.С.

* * *

Ізноў ты выходзіш, нат боль перамог.
Няма перашкоды парывам гарачым.
Ня ведаеш стомы, ня знаеш трывог
і меч барацьбы не зазнаў няўдачы.

Вачэй тваіх сьмелых цяпло не бярэ,
нат вуснамі дум я ня ў сілах разьвеяць.
Ці бачыш — як часта сьвяза мая мрэ,
ня сьмеўшы апасьці з апушчаных веяў?

З-за лесу даносіцца водгульле струн.
Хтось плача ад шчасьця цудоўнаю песьняй.
Глянй! — голуб, спакойнае долі вьстун,
узьняўся і зьнік у цішы паднябесься.

Ня слухаеш? Кажаш, што маці дала
рубінавы дар з наднямонскіх крыніцаў.
А дар гэты — вернае сэрца арла,
што ў лёце змаганьня ня знае граніцаў.

Л.Т.

* * *

Настане час!

Я веру ў праўды сілу,
калі і мы, парваўшы ланцугі,
набудзем зноў жаданай волі крылы
і вернемся ў куток свой дарагі!

Настане час...

Яму нясём сьцягі!

В.С.

* * *

Зноў ціха навокал.

Прыляж, адпачынь
так, ночкаю кудраў на белых далонях.
Я ж — слова і вера, ты — сіла і чын.
Абое — на службе крывіцкай Пагоні.

Я знаю,— ты гутарыш з роднай зямлёй,
п’еш мудрасьць сіваю з курганаў былога,
прашчаешся з вёскамі, чуючы бой
і просіш у неба для нас перамогі.

Суцешся! — Дуб чубам для згоды патрос,
вітаючы мэты адважных і сьмелых.
Скрозь тонкія ж косы шаўковых бяроз
удзячнае сонца на нас паглядзела.

Л.Т.

* * *

Зноў зашумела калосьсе з-над Нёмана,
— вечар чаканую вестку прынёс.
Вершы чытаю, іх цешуся гоманам
шчырым і родным да слёз.

В.С

* * *

Між белых камлёў захісталася сьмерць.
Яна за аддзелам начамі качуе.
Мо заўтра зноў будуць сасонкі шумець
над намі,
а мы ўжо жыцьця не пачуем...

Ніхто ж не баіцца, ніхто не дрыжыць!
Ідзем волі насустрач шляхамі сьвятымі.
Назначана жыць нам, так будзем жа жыць,
гатовы на мукі за шчасьце Радзімы.

Хоць цені пагрозаў снуюцца ў бары,
выходзім! Мігаюць падковамі коні.
Я — з вамі! Ах, мілы, вазьмі — мы ж сябры,
сябры з-пад адное каханай Пагоні.

Л.Т.

* * *

Чуеш?

Над тундрай ня моўкнуць праклёны,
стогны і звон ланцугоў.
Гэта закутыя стогнуць мільёны
ў замеці белай сьнягоў.

Гэта з бясьсьледных магіл безымённых
чуцен зварот да жывых:
помніць ахвяры распраў беззаконных,
жыць і адпомсьціць за іх.

Бачыш?

Вялізныя шрамы па краю —
лягеры, зоны, драты.
Там ні за што, як і мы, дагараюць
нашы ў няволі браты.

В.С.

* * *

Вязьніцы й краты, кайданы і дрот,
крыжы і магілы ў здравованым полі.
То гэтакомбы складае народ
у стыхіі змагань здабываючы волю.

Зямля наша вабіць прыблудаў чужых,
прывыклі няволіць сярмяжныя сёлы;
зжынаюць пшаніцу, а сеюць крыжы
і путаюць дротам шляхі навакольля.

...Там з ворагам ўчора сустрэўся аддзел.
У баю шмат і іншых, і нашых упала.
Цяпер адступае, ды заўтра прыйдзе
на нас з яшчэ большай, дзічэйшай наваляй.

Маўчаць твае хлопцы, замоўк нейк і ты.
У такую хвіліну слоў многа ня трэба.
Што ворагу ніў не здамо залатых,
цяпер прысягаем адкрытаму небу.

Пакуль мы жывем — нас ніхто не сагне,
бязьлітасным зьдзекам змаганьняў ня спыніць.
А згінуць прыдзецца, дык згінем у агне,
усё ж волю, як сонца, нашчадкам пакінем.

Ня “хлеба й цырку”, а вольнымі быць,
ня ласкі чужацкай, а собьскага права!
Пракляцьце — хто ворагу будзе служыць,
а праўду й волю баронячым — Слава!

А.Т.

* * *

Мы верым, што для нас
ня згасла сонца,
хоць і на час прыціх трыўмфу звон.
Ды знаем: ноч ня можа быць бясконцай,
ня можа быць бясконцым і палон.

Шчыльней рады, зьяволеныя брацьці!
Размах штандараў баявых — шырэй!
На смелы чын нас сёння кліча Маці;
Шчыльней рады,
шчыльней,
шчыльней,
шчыльней.

Руінаў жах, сяброў нашых магілы,
сіротаў плач, стогн змучанай зямлі
ўзываюць нас, даюць змаганню сілы,
каб бараніць пакрыўджаных маглі.

Шчыльней рады, зьяволеныя брацьці!
Размах штандараў баявых — шырэй!
На смелы бой нас сёння кліча Маці.
Шчыльней рады,
шчыльней,
шчыльней,
шчыльней.

В.С.

БЛАСЛАВЕНЬНЕ

Будзь смелым, мой сокале мілы!
Куй шчасьце Радзіме ў баю.
Я сэрца табе падарыла
за сьветлую мэту тваю;

За мужныя карыя вочы,
за веліч нястрыманых мар.
І лёс аддала свой дзявочы
табе, як жаданьне, як дар.

Будзь смелым, шануй мае сьлёзы,
зь якімі праводзіла ў бой.
І помні: ў пургу й марозы
я крочу ў змаганьні з табой.

З табой, мой каханы, адзіны,
з табой, мой змагар дарагі.
З табой хачу ўзьняць над Радзімай
сьвятой перамогі сьцягі.

А.Т.

* * *

Спусьціўся змрок.

Ізноў бяру паперу.

Насуперак балючай яве сноў
пішу радкі. Ня верыцца, ня веру,
што ўпартасьцю не зарытмую слоў.

Душа баліць, грудзям нясьцерпна душна.

Тугой наскрозь прашыты кожны гук.

Ды ўсё ж пяро згінаецца паслушна
пад цяжарам худых, мазольных рук.

Хачу казаць, а горыч душыць горла.

І верш, камком застраўшы, анямеў.

Відаць, дарма... Нязьдзейсьненым памерла
жаданьне пець, чаго даўно ня меў.

Калі жыцьцё скамячана, парвана

і сілы той на песьню не стае,

выходзіць проза, хоць і рытмавана.

Бо сэрца з болю стогне, не пяе.

В.С.

ДА ЦЯБЕ

За Ёрал сонца ўпала, як зарыва,
залатымі праменьмі аб лёд.
Я сягонья ня сьветлае марыва,
не крылун зь бесканечных высот.

Толькі гоняцца думы міражных
безупынна ў тумане дарог.
Замянілі мне волю стражаю,
а лапатай — мае пяро.

Не пахучымі ў парку алеямі,
не празь цьветам асыпаны сад,
я іду да цябе завеямі,
на хаду зашпіліўшы бушлат.

Скрозь марозную сіль бесканечную
пад канвоем к табе брыду,
ўсё ж не з сэрцам цяргеньнем скалечаным,
а зь мяцеліцай радасных дум.

Не глядзі мне ў вочы ўстрывожана,
сьледу мукаў у іх не шукай.
У душы маёй ўсё пераможана
і бязьлітасны боль, і адчай.

Не сьпяшу да цябе за помаччу,
калі іскры ў вачах блішчаць.
Я іду беласьнежнай поўначчу
Табе сьмелую руку падаць;
каб стаяць побач парай зайнелаю,
негай слоў твае дні сагрэць.
З табой зьмерыўшы думы сьмелыя,
ўперагонкі да зор ляцець.

Над Уралам зноў сонца, як зарыва,
звоне лязам праменьняў аб лёд...
Створым дні яшчэ, быццам марыва,
зоры шчасьця сарвем з высот.

А.Т.

* * *

Часамі бывае несказана цяжка,
На сэрцы – бы кошкі шкрабуць.
Хоць слова, сяброўка, скажы, калі ласка.
Хачу яго сёння пачуць.

Я ведаю, - тут пра пачуцьці дарэмна
І можа ні час гаварыць;
Ўсё ж хочацца – верыш? –
і ў цемры турэмнай
пяшчоту камусьці дарыць.

Душа агрубела, пакусаны губы
ад болю, цярпеньня й мук.
Ды ўсё ж усьміхнуцца так хочацца, любая,
адчуць цеплыню яе рук.

Шкада, што кароткім было маё лета –
ні ласкі, ні радасьці той,
што ўсімі паэтамі шчыра апета,
што, кажучь, бывае сьвятой.

Прайшло мімаходам юнацтва ў гарэньні,
мігнула й згасла ў зубах
крывавага ката.

... Кайданы, цярпеньні,
пакуты, этапы і жах.

Відаць, адзьвінела надзеяю вера
ў сьвятую вясну барацьбы.
А ўсё ж яшчэ рана нам яміну мераць.
Нявольнікі мы – не рабы.

В.С.

* * *

Вы і я — гэта словы і словы
сярод тундры, як белая сьмерць.
Яны йскрацца ў сьцюжы суровай,
ды не могуць як сьлед абагрэць.

Толькі блудзяць па лягеры цені.
Думы казку сустрэчы прадуць.
О! ня кліч маладых летуценьяў,
у марозную ноч не прыду.

Не прыцісну распаленых вуснаў
ў забыцьці да блядога чала,
бо сваей дарагой Беларусі
ўсё, што ў сэрцы, даўно аддала.

Ці ж магчыма палярнаю ноччу,
сярод гэтых бязьмерных сьнягоў,
усё аддаць аднаму Васілёчку,
калі столькі ў бядзе Васількоў.

Л.Т.

* * *

О, як дорага тут
    слова вестак тваіх,
твайго чулага сэрца пяшчота!
Нат няволі цяжар
    лягчэй несьці дваіх,
бо за путы цяжэй адзінота.

В.С.

* * *

Калі ноччу дарогай засьнежанай
пойдзеш шчасьце Радзіме шукаць
з грамадою адважных начлежнікаў,
я ня буду цябе трымаць.

І сьлязьмі на грудзях не зальюся,
хаця гора заслониць мне сьвет...
Толькі вусны, прыпаўшы да вуснаў,
гарачэйшы пакінуць мо сьлед.

Мо цябе пацалунак ня ўзрушыць,
але верыць ты будзеш усё ж,
што маю палымяную душу
ў бой крываваы з сабою бярэш.

Не зальюся тугой неабмежнай
у адчай трывожных гадзін,—
калі ўвечар паклічуць начлежнікі,
я скажу табе толькі: “Ідзі”.

Л.Т.

* * *

З падзякай успрымаю маланак агні
з тваіх усхвалёваных вершаў
і імі гартаю супольнасьці дні,
і шчырасьцю цешуся першым.

Тут кожнае слова зьвініць, як булат,
— Ні стогну,
ні энку,
ні плачу.

Таму праз ашчэрыны дроту і крат,
Цябе нескаронаю бачу.

В.С.

* * *

Сапраўды, ў кожным вершы тваім
Адчуваю знаёмага многа.
Пэўна, йсьці давялося дваім
Амаль тою ж жыцьцёвай дарогай.

Вывучалі, відаць, мы дваіх
Тыя ж камеры, турмы, этапы,
Бо на сэрцы, на вершах тваіх
Тыя ж раны драпежнае лапы.

В.С.

* * *

Шырокім размахам хвалюючых крыл,
Апаўшы ў даліны з паднебных палётаў,
Арол мне уральскае сонца закрыў,
Чырвонае сонца над тундрай гаротнай.

Вузкі й шырокі стаў дум маіх край
Ў пачуцьцяў сваіх палымяным разгоне.
Я зь ім сустраю надыходзячы май,
Чакаю з-над хмараў яго на сутоньні.

І сэрца маё замірала ня раз
Ад бляску маланкі і грому ўдараў
Аб ім найдарожшым. А ён у той час
Адзін калыхаўся на вогненных хмарах.

Ён з бураў варочаўся, як з перамог,
Заўсёды магутны, прыгожы й сільны,
Хоць раны ад віхру балелі ў грудзёх
І кроплі крыві дагаралі на крылах.

Я дотыкам вуснаў лагодзіла боль,
Душою, што радасьці меры ня знае,
Ўспрымала пачуцьцяў арліных прыбой,
Як вольную песьню радзімага краю.
Я гладзіла пер’і, сьціскаючы кроў;
я сыпала краскі на гордыя крыльлі
і, чуючы сэрца арлінага зоў,
ад смелых пяшчот замірала бясьсільна.

Так часта з-пад неба арол прылятаў,
сумны адзінотай, ўсхвалёваны боем,
і, крыльлем магутным абвіўшы мой стан,
ў край думаў міражных адносіў з сабою.

І я пакахала ягоны палёт,—
дзе можна ў хмарах з арламі сустрэцца,—
і сіль гаразейных прыгожых высот,
і верныя грудзі, і смелае сэрца.

...Адных Бог для шэрых далінаў стварыў,
другім даў гняздо на ўбогай сасонцы;
мне ж сілаю духа праменнай закрыў
арол назаўсёды і неба, і сонца.

А.Т.

* * *

Зноў у думках з табой,
чую голас душы,
чую сьцішаны дотык пяшчоты.
І прашу, дарагая,
часьцей мне пішы
свае шчырыя вершы з-за дроту.

Іх цяплом грэю сэрца
між тундры нямой,
гаю раны, нанесены катам.
Зь імі, здэцца, заходжу
халоднай зімой
у цяплюткую родную хату.

Ад цяпла забываю
пра дрот і пургу,
пра бясконцыя ночы няволі.
То здаецца зноў мне,
што за сонцам бягу
па ласкавым наднёманскім полі.

Сёньня побач з табой
нейк спакойней душы,
чую сьцішаны дотык пяшчоты.
І прашу, дагарая,
пішы мне, пішы
свае шчырыя вершы з-за дроту.

В.С.

* * *

Не чакай у трывожным бяссонні
на ціхуткі жаночы прыход.
Не жадай у суровае сёньня
дурману палымяных пяшчот.

Калі змрок зьліжа скалы Ўралу
і заціхне ўсялякая дзіч,
не прасі, каб я песьні сьпявала,
у свае мужныя рукі не кліч.

Не палонь, адварні крыху вочы,
не кранай, як уласьнік, рукі,
дарагі, як жыцьцё, Васілёчак,
мне мілейшы за ўсе васількі.

Л.Т.

* * *

Трапечацца сэрца ў путах.
Падвойныя пумы.
Як жыць?
Адны даны ворагам лютым,
другія мне мілы ўзлажыў.

Адныя з крывёю і ломам
ападуць, як іржавы абруч,
другіх жа парваць немагчыма.
— Мой мілы!
здымі іх,
ня муч.

Л.Т.

* * *

Мо адчай гэтых слоў,
    бодем смутку прашытых,
не кране твайго сэрца,
    душы не кране:
але вестка твая,
    сотню раз перажыта,
нечакана зусім
    аглушыла мяне.

Можа, я сапраўды
    прад табой вінаваты —
пахіліўся, як дуб,
    ды зусім не туды,
і пад мокрым ад поту
    старэнькім бушлатам
марна грэю надзеі
    парыў малады.

Не крыўдуй на мяне,
    дарагая, за гэта.
Сум і боль, як каханьне, —
    пачуцьці души.
У пургу ж яшчэ больш
    ўспомніць хочацца лета.
І за гэта пакрыўдзіць
    мяне не спяшы.

Пэўна, ўсім нам кахаць,
спадзявацца ўласціва.
Ні пры чым тут умовы
і век ні пры чым.
Гэту рысу сама
ў нас прырода ўрасціла
і адступнікам злосным
мяне не лічы.

Калі ўляжацца ўсё,—
я цярпліва адказу
буду ўсё ж ад цябе,
дарагая, чакаць,
Толькі весткі свае
не пішы па заказу,
не змушай мяне ў пошуках
шчасьця блукаць.

В.С.

* * *

Не хачу быць тваёю жонкаю
на падставе жадань людскіх.
Хачу песняю быць вартай, звонкаю
твайго сэрца, аднак на міг.

Не такую к табе прыкаванаю
ланцугом заржавелых праў.
Хачу мілай быць, крыху жаданаю,
вось такой, як ты шукаў.

Не для рук, а для сэрца створанай,
не для вуснаў, а лепш для дум,
каб у час, калі ў сьцюжы і ў горы мы,
разагнаць твой нявольны сум.

Хачу душу адкрыць табе сьпеўную,
свае вершы злажыць, як дань,
каб ты сілу меў, сілу пэўную
для цярпеньняў і для змагань.

А на заўтра пашто загадываць
і аб заўтра пашто сумаваць?
Край пакліча і будзем побач мы
непахісна ў агні стаяць.

Не для шчасьця зусім я створана,
не для смелых чьіхсьць пяшчот,
бо душа мая непакорная,
знае толькі ідэйны ўзлёт.

А ты — сон гэтай ноччу таемнаю,
перапынак на цяжкім шляху,
летуценьне душы маёй стомленай
без надзеяў і без граху.

Але ўсё ж, пакуль сум над старонкаю,
ланцугі на руках тваіх,
хачу песьняй быць яснай, звонкаю
твайго сэрца,
аднак на міг.

Л.Т.

* * *

Ня лашч, дарагая, збалелае сэрца
пяшчотнаю песьняй прыветнай, як май,
і мар, што зьнямелі даўно ў паняверцы,
ня кліч на спатканьне са шчасьцем у рай.

Шчымлівых настроеў, замкнутых за краты,
благаю не муч. Не мяняй сьветлых мэт.
І так стаў я смуткам надзвычай багаты,
ня зьведаўшы шчасьця за дваццаць сем лет.

Баюся, што вочы, прывыкшы да змроку,
убачыўшы сонца, згараць без пары.
І клопат аб волі растане ў аблоках
пачуцьцяў салодкіх, як рэха ў бары.

Я ж так, як і ты,
ссумаваўся па ласках
і згодзен даўно без чаруючых мук
душой адпачыць.

Так прымі, калі ласка,
ўзаемную шчырасць
і сэрца, і рук.

В.С.

ЦІ ПРАЎДА?

Пад вясковы хвалюючы сьпеў,
пераходзячы роднай зямлёю,
ты дзяўчыны такой не сустрэў
з непахіснай і гордай душою,
каб за чуб твой, як лён залаты,
за шырокія мужныя плечы
больш кахала сьвятыя куты
свайго краю ў цярпеньні адвечным.
А калі музыкант заіграў
на гармонік на ўсе пераборы,
ты за руку на танец ня браў
такой сьмелай, такой непакорнай.
І за тварык, за сьціпласьць, за сьпеў,
за глыбокія сумныя вочы
ты яе цалаваць не пасьпеў
нашай летняй пахучаю ноччу.
Толькі жаль, ноч кароткай была
і прайшла маладосьць мімаходам,
разглядзецца як сьлед не дала
і ўпіцца яе асалодай .
Калі ж лёсам змаганьня гарэў,
жыцьцё сёлам аддаўшы навікі,
на шляху ты такой не сустрэў
у хвіліны цяжкой небацьпекі,
каб стаяла плячом ля пляча,
сьмерці гледзячы ў твар, не дрыжала,
каб магла з табой буру ўстрацаць
і змагацца табе памагала;
каб дастойна за краты ішла
праз бяссонныя лютыя ночы
і цяжар ненавіснага зла
пранясла сваей сілай жаночай.
Калі сам ты ад жудасьці млёў

у забоях, на лягерных трапах,
ты надзейнай такой не сустрэў
на далёкіх і трудных этапах;
каб умела і ў душу глядзець
сінявою вачэй, як пралескі,
каб умела ў зажураны дзень
цераз дрот перакінуцца весткай.
Вось такой, каб ішла на пралом,
несучы з сабой толькі ідэю
цераз цемру з паднятым чалом,
ясным зорам, хоць нат у завею.
Вось такой, перасіліўшай гнеў,
каб заплакаць ня ўмела ад болю —
сапраўды ты такой не сустрэў
Ні на волі, Ні тут — у няволі

А.Т.

АДКАЗ

Не!

нямала прыгожых дзяўчат
там —
над Шчарай —
сустрэць давялося,
але ў засені ліпавых шат
ап’янець не паспеў,
не прыйшлося.

Вечарамі, калі салаўі
трэлью ткалі пяшчотныя ўзоры,
я тугой свае думы паіў
у народнай галечы й горы.
І пад розгалас песень чужых,
што гвалтоўна прышлі ў нашы вёскі,
лічыў братніх магілаў крыжы,
чуў сіротак і ўдоў прыгалоскі.
Ні плакаты, ні песьні, ні май
не палонілі чулыя грудзі.
Прад вачыма стаяў родны край,
абадраныя, бедныя людзі.
Уздымаючы рукі ад мук,
яны ласку вымольвалі ў Бога,
на кажнюткі няведамы стук
прыпадалі да вокнаў з трывогай.
Ці ж каханьню там месца было?
Ці да жартаў было і да сьмеху?
Сэрца клопатам іншым жыло,

не шукаючы ласкаў пацехі.
А калі падказала жыцьцё
тую праўду, што дзеці ня знаюць,
мае вочы, душа, пачуцьцё
ўжо не бачылі роднага краю.

Адзіночка, кайданы, канвой,
за “кармушкай” трывожныя ночы,
сьмерці серп над самой галавой
замянілі мне мілае вочы.

В.С.

* * *

Людзі як птушкі:
адных вабіць неба.
Там — з высі блакітнай
зямлёю живуць;
другіх клічуць гоні
ўзараная глеба,—
тут песьні свае
між загонаў пяюць.

В.С.

ТВАЁ СЬВЯТА

Тваё сьвята...

Ізноў мы не разам.

Яшчэ горш адчуваецца даль.

Нат сустрэць не прыйшлося ні разу.

І за год не прысьніўся, на жаль.

А для дум так бязьмерна каханы,

бы звон песьні ў таемнай глушы,

асалодай кладзешся на раны

маёй кроўю залітай душы.

І твой вобраз, як шчасьце, прыгожы,

дарагі, над усё дарагі,

кожны вечар мне сэрца трывожыць

чарадзейным прылівам тугі.

Не! Ні палкай кароткай сустрэчы,

Ні мінаючых шчасьця зарніц,

я хачу йсьці з табою ў вечнасьць,

што не знае жацьцёвых граніц.

Л.Т.

* * *

Каханьне – той дар,
                                    той цудоўны ўладар,
што зьядноўвае сэрцы й душы.
Але часам яно ж,
                                    як ласкаючы жар,
доруць смутак і раніць, і сушыць.

У ягоным агні
                                    растае, быццам воск,
І развага, і гонар, і сіла.
- Гэта бура;
                                    аднак яна нішчыць ня ўсё,
чым прырода людзей надзяліла.

В.С.

* * *

Хрыстос уваскрос!
І сьвет прагнуўся
вясной на гольлечку бяроз.
Ударыў зvon на Беларусі:
Хрыстос уваскрос!
Хрыстос уваскрос!

Хрыстос уваскрос з крыві й болю,
каб сьветац праўды не пагас.
Васкрос Ён для крывіцкіх сёлаў,
васкрос Ён, брацьці, і для нас.

Так, будзем помніць мы ў кайданах,
падняўшы сэрцы ўгару,
што так, як Бог укрыжаваны,
ўваскрэсьне наша Беларусь!

Л.Т.

* * *

Ад Цябе ні слова не прынёс мне вечар,
вестка не кранула стомленых надзей.
А чакаў паперкі, як самой сустрэчы,
ціснучы ўспаміны да худых грудзей.

Пасьля шахтнай змены, у жылую зону,
бы на крыльях дзіўных да Цябе ляцеў,
не звяртаў увагі на мароз шалёны,
атрымаць хоць слоўца ў адказ хацеў.

Знай, што твае весткі —
гэта водар Краю,
васільковы россып,
песьня салаўя.
І кажнюткі вечар толькі іх чакаю,
бо живу тут імі, родная мая.

В.С.

* * *

Помню Прагу, вясняныя сьвяты.
Адхіляючы цюль ад вакна,
з поўнай чарай, да сонца паднятай,
я стаю ў задуме адна.

І пад шум дарагіх лімузінаў,
галаву адкланіўшы назад,
п'ю за нівы, лясы і даліны,
п'ю за шчасьце пакінутых хат.

Задрыжэла крыштальная чара,
сэрца болем туга заліла.
Беларусь дарагая, не дарам
я Табе свае дні аддала.

Сёньня ў думках Цябе я вітаю,
п'ю салодкую чару віна.
Можа, заўтра бязь скарг, дарагая,
за Цябе вып'ю горыч да дна.

Поўнач. Сьцюжа. Вясняныя сьвяты.
Церазь бераг аж пеніцца боль.
Прада мною — кірка й лапата,
але думы заўсёды з Табой.

Жоўць спаліла мне горыччу вусны,
але чара ня падае з рук.
За здароўе сваей Беларусі
я яе падымаю ўгару.

Як калісьці сьвятое прычасьце
зь яснай чашы ля царскіх варот,
п'ю свой боль, як вялікае шчасьце,
за каханы крывіцкі народ.

Л.Т.

* * *

Вершы мае — жураўлі дзікаватыя —
крыкам жалобным кранаюць душу.
Можа за смутак яны вінаватыя,
не папракай мяне, вельмі прашу.

Знаю, што звонкія рытмы юначыя
больш падабаюцца, больш у хаду.
Але пад маты і зыкі сабачыя,
радасьці словы ніяк не знайду.

Нельга зрабіць з жураўля шызакрылага
сьціплага голуба ці салаўя.
Так і ў душы з праклінаньня нямілага
оду злажыць не адолею я.

В.С.

* * *

Імя тваё ў дні пакутна-нявольныя
шэпчуць мне хвалі ўральскай ракі.
Імя нагадвае сьцежкі міжпольныя,
жытнюю ніву, а ў ёй васількі.

Імя тваё, быццам неба над Шчараю,
вабіць і кліча мяне ў вышыню,
шэпча курганамі, казкамі, марамі,
песьняй вячэрнюю рве цішыню.

Чую яго — і журба расплываецца,
ўспомню — па жылах цяпло прабяжыць.
Вусны ад шчасьця к табе ўсьміхаюцца,
шэпчуць ціхутка, што хочацца жыць.

Імем такім мая бабка прыгонная
клікала ўкрадкай свайго дзецюка,
як васільковаю ночкай бяссоннаю
бегла ў садочак яго сустракаць.

Імя тваё ў дні сучаснасьці шэрае
грэе мяне сонцам родных высот,
служыць грудзям непахіснаю вераю,
кліча ў супольны адважны палёт.

Веру ў цябе, у тваё сэрца вялікае.
Знаю — такія ня ўмеюць маніць.
Зь імі дайдзеш — куды доля паклікала,
тое здабудзеш, што хочаш здабыць.

Дык не сумуй, што завеі паўночныя
высушаць краскі чала і надзей,
што беласьнежныя грудзі жаночыя
мужных тваіх не адчуюць грудзей.

Можа, за гэта, за ўсё перажытае,
цёпла прыгорне, ня знаючы мук,
ўпяны воляю, намі здабытаю,
ўнучку тваю мой кахаючы ўнук.

А.Т.

ЗЯЗЮЛЯ

Як і ўсе, я вясной крык зязюлі вітаў
і з надзеяй на шчасьце загадваў:
у зязюлі прарочай пра долю пытаў
і прароцтвы на пальцах адкладваў.

Ды чамусьці, калі б не пытаўся пра лёс
колькі год будзе шчасьце са мною,
замаўкала варожка. Задуманы лес
не суцешваў ніводнай вясною.

Не хацела зязюля чамусь варажыць,
ці мо горкую праўду казала,
замаўкаючы раптам. І трэ было жыць
наўздагад, як быцьцё навязала.

Толькі з часам я ўсё разгадаў,
зразумеў,
чаму птушка маніць не хацела
і ад шчасьця майго,
што з юнацтва ня меў,
замаўкаючы, у гушчы ляцела.

В.С.

* * *

Адзінока іду ў нязнанае...
Закружылі мяне вятры.
Белай хусткай, рукою аддаваю
ты мне іней з чала сатры.

А не можаш,— хоць словам ласкавым,
словам цёплым, як месяц май,
тут загублену ў сьнежных насыпах
у буру сіваю падтрымай.

Табун думаў, шалёнай коньніцай,
дум, ня знаўшых яшчэ ярма —
за Пагоняй адзінай гоніцца
ў гэту поўнач, але дарма.

А хацелася б у сьцюжу белую,
так хацелася б, быццам жыць,
глянуць рыцару ў вочы смельця
і каня за вузду схапіць.

І вярнуць яго ў край дарованы,
хай заслоніць яго шчытом,
скрышыць цяжкі ланцуг падковамі,
абароніць народ мячом.

* * *

Каб яшчэ размахнуцца крыльлямі
і “Лявоніхай” верш ускружыць,
я хачу ў тваю руку сільную
на хвіліну — сваю ўлажыць.

Шлях жыцця майго не дакончаны,
не жанчына я, а паэт.
Хачу йсьці я шляхамі творчымі
да няздзейсьненых сваіх мэт.

І таму паднявольнымі ранкамі
ты сваёю мяне ня кліч;
хоць заўсёды была крывічанкаю —
не няволь мяне, крывіч.

Я ня шчасьцем, а горам п’яная.
Не трымай, толькі пот сатры.
Гэта, мілы, шляхамі ў нязнанае
закружылі мяне вятры.

Л.Т.

* * *

Падаюць жоўтыя лісьці,
вечер прыносіць тугу.
Я ж усё так, як калісьці,
любай забыць не магу.

Здэцца, між шумаў далёкіх
чую, як нехта п'яе.
Бачу ў імгле адзінокі
вобраз дзявочы яе.

І васільковыя ночы
ў сэрца ўрываюцца зноў;
толькі каханья вочы
зьніклі з трывогамі сноў.

Восеньню жоўтай, маркотнай
доля чужынай брыдзе.
Сэрца ўзывае самотна:
“Дзе ты, каханая, дзе?”

В.С.

* * *

Дзеляць нас годы, драты й далі...
Праўдзе ня хочацца верыць.
Рвеш перашкоды й путы маралі
ўзмахам пяра на паперы.

Л.Т.

* * *

Абдымі, прыласкай, да каханых грудзей
маё сэрца мацней прыгарні.
Не зважай на касыя пагляды людзей,
на сьвятло за вакном не глядзі.

Мы адны. І з табой я пайду, хоць на край
безь цябе мне нялюбага сьвету.
Толькі ты, наймілейшы, цалуй і ласкай,
не ўтаіўшы ад сэрца сакрэту.

Хай зайздросьцяць —
Каму наш баліць неспакой,
коле вочы агністая смага.
Мы адны ў цішыні, толькі дзесь за ракой
салавей трэльлю звоніць няблага.

Гэтай песьняй вячэрняй прарочыць пяю
Нам і шчасьце, і лепшыя дні.
Пад прароцтвы яго зачарованых струн —
мяне, любы, мацней прыгарні.

В.С.

* * *

Мой любы, не пішы мне болей
пра наша шчасьце і жыцьцё,
пра тое, што цябе няволіць
маё, як бура, пачуцьцё.

За гэта ўсё, як нагароду,
З душы цвярозай і ў агне,
даю табе адно — свабоду,
свабоду, але безь мяне.

Жыцьцё табе падносіць чару
з шчасьця ілюзьямі няраз.
Пакінь трывожачыя мары
і нерэальнасьць ў цяжкі час.

Мне трудна заспакоіць смагу,
ня п’ю бурды. Ты ж хочаш — пі
віно, атруту, горыч, брагу.
У цярпеньні болей не цярпі.

Каб кроў ня пенілася дарам,
гасі чым-будзь праменны жар,
пакінь трывожачыя мары
для тых, хто толькі п’е нектар.

Л.Т.

СЯБРОЎЦЫ

Не зразумееш ты душы маёй парывы,
прытулак мар Маіх не адшукаеш ты.
Яны, бы вежаў звон, узьнёслы і імклівы,
лунаюць над руном усходаў залатых.

Не тых,
што хтось вясной
пасаеў сярод поля
для собьскага добра —
уклаўшы працы пот,—
а тых, што праз вякі расьціла рупна воля
і розум для якіх не шкадаваў пшчот.

Не зразумееш ты надзей маіх убогіх,
надзей, з якімі ў бой гатовы йсьці быў я.
Не стой і не чакай
мяне паўскрай дарогі.

Прашу —
не муч сябе,
о, маладосьць мая!

В.С.

* * *

Лёгкакрыла задуманы вечар
па-над сьнежным Уралам павіс.
Безаглядна мне хтосьці скалечыў
душу сумную, бы кіпарыс.

Не пазнала надзей тваіх убогіх –
пішаш мне,— Ні змагарскіх трывог?..
Не, Ні выйду к табе на дарогу
больш з сваіх адзінокіх дарог.

Можа ценем, як шчасьце, зайздросным
за праменнага духа красу,
я зышла ў закутыя вёсны —
твае вёсны — праз гора і сум.

Але болей ня буду начамі
шукаць сэрца тваё ў дратах.
Надарвайся ланцуг, што між намі
праз дрыгвістую тундру пралёг.

Ці мне жаль, ці ня жаль — бескарысна
будзіць голас, што з болью заціх.
Дзесь на Поўдні стаяць кіпарысы,
толькі сонца... і сонца ля іх.

А.Т.

* * *

Памятай жа, мой брат,
што не гладкай дарогай
нашы продкі да славы
вялікай ішлі.
На нялёгкіх шляхах тых
загінула многа,
але здраднікі месца
між іх не знайшлі.

Не крывілі душой яны
ў бітвах за волю,
не заплямілі зброю
сваю і шчыты.
Не павінен і ты
здрадзіць продкам ніколі.
Не разьменьвай жыцьцё
на драбніцы і ты.

В.С.

* * *

Востры боль пранізаў навакольле.
Горай зьвера тупы чалавек.
Толькі б мець непахісную волю,
магутнейшую волю за зьдзек.

Не падходзь, я сягоньня малюся,
сьвятой сілы ў грудзях маіх брак.
Не пытай, бо з заціснутых вуснаў
нават слова не ўпадзе няўзнак.

Неспакой у вачах Маіх бачыш?
а здаецца табе што адчай...
Я прывыкла змагацца іначай,
сёньня сілай патрэбна маўчаць.

Глянь! ўздываюцца брудныя хвалі,
неспакойны варожы бярлог,
ужо няраз яны пенай апалі
ля маіх заняволеных ног.

Не трывожся няроўнасьцю бою,
што адна супраць цемры стаю,
што мне душу атрутаю пояць,
я жа знаю — за што яе п'ю...

Л.Т.

* * *

Нагадала ты мне
нашу жніўную песню,
абараваную раптам
трывогай падзей;
зьледзянелую птушку,
што несла прадвесье
у зняволены край,
для галодных людзей.

В.С.

* * *

Ах, шчасьце наша — шчасьце без сустрэчы!
Развевяў вецер ясныя хвіліны.
Мяне абняў шахцёр шыракаплечы,
цябе, магчыма, заўтра — балярына.

А недзе ў мроях, раненых, крылатых,
што біліся аб дроту сплець густую,
святыняй ціхай існавала хата...
Развевяў вецер, сёння не існуе.

Не ўсьцярог мо гаспадар парога,
ці гаспадыня страціла давера,
ці свайму шчасьцю, пасланаму Богам,
мы зашырока расчынілі дзьверы?..

Трымаюць рукі іншыя далоні,
другія вусны вочы мне цалуюць.
І толькі сэрца... сэрца насутоньні
таго шукае, што ўжо ня існуе.

Ах, шчасьце наша — шчасьце без сустрэчы!
Развевяў вецер ясныя хвіліны...
Мяне абняў шахцёр шыракаплечы,
цябе, магчыма, — заўтра балярына.

Л.Т.

* * *

У інцінскім небе,
над дрыгвой-тайгою,
над маўклівым шнурам
змучаных калон,
неяк неспадзеўна,
на спалох канвою,
разарваў нямоту
рэзкі птушак звон.
Праляталі гусі,
пэўна, зь Беларусі;
крыкам, мне знаёмым,
поўнілі тайгу.
Ды ў тым крыку іхнім
горкі смутак чуўся,
разгадаць да сёння
мабыць не змагу.
Быццам, з іх прылётам
вечярок вясяны
з далечы даносіў
галасы сяброў,
думы майго краю,
каз сівых курганаў,
шум і шчабятаньне
векавых дуброў.
За тугой і болем
бачылася вёска,
родная хаціна,
бусел на страсе,
крыжык пры гасцінцы,
жытняя палоска,
мама, яе гора —
сівізна ў касе.
Вось, нібы, выходзіць

глянуць на дарогу:
ці не йду суцешыць
пасья столькіх год.
І апалі рукі,
стомлены трывогай,
на стары, не мною
перабраны плот.
Ах, даруй мне, мама!
не асіліць краты,-
на руках здраньцвельх
звоняць ланцугі.
Можа й прад Табою
быў я вінаваты,
што любіў так шчыра
край свой дарагі?
Але ж Ты з маленства
поўзаць не вучыла:
не з чужою песьняй
гадавала нас.
Цёплым родным словам
ад спакус лячыла,
хоць было нялёгка
на вяку няраз.

Вястуны з Радзімы,
ой вы, гусі, гусі!
Не страшны вам пумы,
далячынь, палон.
Перадайце ж маме,
мілай Беларусі
катаржніка нізкі
з чужыны паклон!

В.С.

* * *

Вецер думы навеяў аб полі,
аб галінах разгойданных дрэў...
Дзесь на вогнішчы мукаў супольных
асабісты мой боль дагарэў.

Не ад гора душа скамянела,
ні удары сьляпяя змаглі.
Яна з цесных дратоў паляцела
на прасторы радзімай зямлі.

Не пярэчу — баляць яшчэ раны,
але лечыць іх луг залаты,
лечаць песьняй старыя курганы,
лечаць казкай сьвятыя куты.

Іду сьцежкамі юнасьці зрэбнай,
праз свой двор, праз старое сяло...
Не працягвай руку, не патрэбна,
за дарогу ўжо ўсё зажыло.

Падыходжу да сьвежых магілаў, —
непаслушная ўпала сьляза.
Адпачыць бы пад грушай пахілай,
набалелае ўсё расказаць.

Не! не варта зялёнай трывожыць,
аб няволі сьцюдзёнай пяць.
У гэты час яна бачыла можа
яшчэ болей, чым бачыла я.

Вецер шчыра мне сьціснуў далоні,
месяц лёг на ўспаміны няўзнак,
дзесьці ржаньнем азваліся коні,
запяяў адзінока юнак...

Я мінулых сьлядоў не шукаю
пад налётам цяргеньняў жыцьця,
тых балонак душой не кранаю,
дзе лягла ўжо пячаць небыцьця.

Мне здаецца, што я не прыстала,
што ішла лёгкім шэlestам траў,
што між тундры мароз небывалы
майго сэрца ў далоні ня браў.

І здаецца, што я не цяргела,
што ад родных ірдзеючых ніў
мяне шлях бесканечнасьці белай
столькі горасных год не дзяліў.

Толькі пахла вакол канюшынай,
месяц праў косы дум,— як прадзе.
І мой боль дагарае лучынай,
бо зноў бачу, як родзіцца дзень.

А.Т.

МАЯ МАЛІТВА

Дай жа сілы мне, Божа!
каб змог устаяць
супраць зьдзекаў, маны і прымусаў
і каб талент, стараньні і праца мая
сталі плёнам святой Беларусі.

Умацуй маю веру, малітвы мае,
падкажы праз цярпеньні дарогу
да добра, усеабдымнай любові Твае
і да роднай хаціны парога.

Сумна-цяжкаю сталася ноша мая
па нявольных крывых пуцявінах
у чужых і заклятых прыродай кряхах,
між магілак ахвяраў нявінных.

Умацуй мае сілы і веру маю.
Божа мілы, заступнік адзіны!
І надзеі, і лёс свой Табе аддаю.
Жыць хачу толькі доляй Айчыны.

В.С.

* * *

Мне здавалася ты — гэта грэчаскі міт,
ясным геніем ў мрамур закуты,
ці таемнаю ноччу цудоўны прывід
з нашых пушчаў, зрываючых пумы.

Ты ня ведаў, мой дружа, ды скульп было знаць,
што чало аб далоні апёршы,
я ўмею маліцца, цярапец і кахаць
толькі з сэрца адорваным вершам.

Ты ня верыў, што кром нашых сёлаў і ніў,
у час дружбы пяшчотнай і цеснай,
майго сэрца з табою ніхто не дзяліў
і ня меў такіх вогненных песьняў.

Л.Т.

* * *

Кожны верш — гэта боль,
гэта крык і бланьне,
гэта вера ў сябе,
падмацоўваньне сіл,
можа нават адчай
ад той восені раньняй,
што прывідам брыдзе
па краёчку магіл.

В.С.

* * *

У вачах тваіх, мілы, дзіўны неспакой.
Чуб узв'іўся над лобам, як чорная хмара,
І зноў небясьпека — рыхтуецца бой,
а мужныя хлопцы замоўклі нядарам.

Блядыя абліччы, як месячны сьвет.
У абдымках тваіх на руку палажыцца
мне раіш, крываваы прыцішыўшы сьлед
апошняй твае незалечанай раны.

Л.Т.

* * *

Не ў ігры па-мастацку глянцаваных фраз,
не ў гнуткіх шаблонах прызнанняў,
а ў горы, на жаль, жыцьцё зьблізіла нас
на катаржных сьцежках выгнаньня.

З надзеяй, гартаючы мук каляндар,
мы помнілі сьвятасьць Радзімы.
Кідаючы лёсы свае на алтар,
на бітву няроўную йшлі мы.

І вораг ад ярасьці злой вар'яцеў,
нам гібель прарочыў што сёньня.
Ды што тая лютасьць?
з нас кожны хацеў
жыцьцём славіць гонар Пагоні.

І мы не зьвярталі ўвагі на змрок,
на боль разьвярэджаных ранаў,
на недругаў едкі насмешны папрок,
на глум і дзікунствы тыранаў.

А ўсё, што паволі расло ў глыбіні
пачуцьцяў, як быццам далёкіх,
цяпло мне давала ў нязносныя дні,
рабіла не так адзінокім.

Ідучы насустрач расправе маны,
мы верыць сабе не хацелі,
што чулыя сэрцы з прыходам вясны
ад ласкі супольнае млелі.

За ўсё табе дзякуй!

    За мужнасць і жар;
за ласку, што раны гаіла,
за шчырасць пачуцьцяў,
    што слала мне ў дар,
за сэрца, што вершы дарыла!

В.С.

Прыблізна, на гэтым наша падпольная перапіска абарвалася. Апошнюю “ксіву” з вышэй згаданым вершам я перадаў перад этапам у Варкуту. Але ўспомніў я, здаецца, не ўсё і магчыма не зусім дакладна, бо недзе за прыведзеным дыялёгам засталіся такія вось вершы Ларысы Антонаўны:

Чуеш браце ? —

Вецер дзіка вые.

За плячамі сочыць аўтамат.

А за дротам, быццам ноч, сумныя

вочы тысяч катаржніц-дзяўчат.

Ўжо ад маршаў забалелі ногі,

надаела зморанымі йсьці,

І скажы: чаму так гора многа

нейк разам зьбярэцца ў жыцьці?

Часта мне начамі тут здаецца,

што за мною ціха ходіць сьмерць.

Я — хачу сваім трывожным сэрцам

не яе, але цябе сустрэць.

Ты працягнеш рукі, бязумоўна.

Эх! далоні брацкія схавай.

Толькі сны сюды прыходзяць ў поўнач.

Я — ня сон — мяне ты не чакай.

І калі з туманнага прасонья

мой зьняволены пачуеш уздох,

абарэй сьцюдзёныя далоні,

хоць у думках на сваіх грудзёх.

Л.Т.

* * *

Краіна любая, ня плач сьлязьмі крывавымі,
надзеі нашае ў няволі не губляй!
Мы сілай мужаю цябе праславім,
засеем воляю пад новы ўраджай.

Праменьмі выйшлі мы змагацца з сілай чорнаю,
праменьмі яснымі кіруем сонцу ўсход.
Заўсёды гордыя, як праўда, непакорныя,
праменьмі пойдзем мы грэць змучаны народ.

Прайшлі мы тундраю, прасторамі сьцюдзёнымі,
гублялі маладосьць пад ломам і кіркой,—
каб хмары разагнаць над нашымі загонамі,
каб ўстала сонейка над нашаю зямлёй.

Капалі вугаль мы далонямі мазольнымі,
капалі долы мы для брацьцяў дарагіх,
што палі юнымі ў жыцьці ня быўшы вольнымі,
злажылі голавы ў змаганьні за другіх.

Мы імя гордае і косьці іхні братнія
Айчыне прынясьм у змучаных руках,
і схілім голавы над іхнімі астанкамі,
і схілім бел-чырвона-белы сьцяг.

Ня плач, Каханая, вятрамі прыдарожнымі
сьлязамі мацярок, пакінутых дзяўчат.
Прыйдзём мы верныя, заўсёды пераможныя,
вярнёмся з воляю да нашых любых хат.

Адступяць ворагі прад волі нашай сілай,
на векі вечныя пакінуць наш парог.
З калень падымямо Айчыну нашу мілую
і будзем зь ёю мы, а з намi будзе Бог.

* * *

Прыдзі ка мне, як дана Богам,
як зоранае пачуцьцё.
Ў жыцьці маім Ты значыш многа,
шмат болей, як само жыцьцё.

Л.Г.

* * *

Свае я мэты не зракуся —
пакуль народ ў ярме дрыжыць.
Я мушу жыць для Беларусі,
альбо ляпей зусім ня жыць.

А.Т.

Мажліва, і мае вершы прыведзены ня ўсе. Жыцьцё за калючым дротам не дарыла добрых настрояў, таму і ня ўсё ў нашым ліставаньні складвалася пачуцьцёва і бясхмарна. Ларыса Геніюш - чалавек горды і балюча ўспрымала заўвагі і крытыку ў свой адрас, часамі магла з дробязі раздуць полымя. Таму многае залежала ад асабістых настрояў. Перапісвалася ж яна з вязьнямі некалькіх канцлягераў, што для мяне было асабліва важна, бо давала хоць нейкую магчымасьць мець іфармацыю ад суседзяў.

Нарэшце хочацца падкрэсьліць, што Ларыса Геніюш акрамя цудоўнага паэтычнага таленту, выдатна малявала, вышывала, умела па-жаночаму пшчотна разумець другіх. Мы не сустракаліся і мае ўяўленьне малявала яе з найлепшага боку. Падмацоўвалася гэта захопленасьцю яе таленавітай паэзіяй і тым здымкам, які быў зьмешчаны ў праскім зборніку яе вершаў. Бясспрэчна, усё гэта быў вынік маёй фантазіі, майго жаданьня, што ўплывала і на мае творы і на мае пачуцьці.

**Васіль Супрун,
чэрвень 1997**

Р.С. У арыгінальнай вэрсіі кнігі Васіля Супруна вершы былі напісаны зьмешана на тарашкевіцы і наркомаўцы. У гэтым выданьні для захаваньня адзінства тэксту была выкарыстана выключна тарашкевіца.

ЗБОРНИК ВЕРШАЎ

Васіль Супрун

Незабыўныя “КСІВЫ”

*(Вершы з падпольнай канцлягернай
перапіскі з Ларысай Геніюш)*

Ідэя, сканаваньне, кампутаровы набор, вычытка

Ганна Мухіна

Кампутаровая шыхтоўля і дызайн, вычытка, друк

Юрась Гецэвіч

Рэдагаваньне

Даша Шэіна, Маша Гірдыюк

JH.Friendship@gmail.com

Наклад 299 экз.

*Сэрца паэта -
дыханьне краіны*

“Ксівы” – гэта кароткія скручаныя папяросай запіскі, а “незабыўныя”, бо адзінае, што дапамагала захаваць розум – вера ў адчуваньне, што ты не адзін і змаганьне не бессэнсоўнае.